

TÜRK-İSLÂM KUCAKLAŞMASI
HOCA AHMED YESEVÎ ve BİLİNMESİ GEREKEN
GERÇEKLER

HÜSEYİN ÇELİKCAN*

Türklerin Müslüman olması, İslâm dininin Türk Kültür ve töreleriyle kucaklaşması dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir. Bu kuçaklaşmanın çok dikkat çekici neticeleri olmuş, bu birliktelikten imparatorluklar ve devletler doğmuştur.

Çin Seddi'nden Tuna'ya kadar uzanan topraklarda siyasî, idarî, askerî ve coğrafi mânâda meydana gelen, yüzyıllarca dünya gündeminin birinci maddesini oluşturan bu olaylar hakkında bilgi sahibi olabilmek için İslâm tarihini ana hatlarıyla gözden geçirmek, Hoca Ahmet Yesevî'yi ve ocağından feyz alarak yetişen halifelerini tanımak icap etmektedir.

Hoca Ahmet Yesevî ve ondan sonrakiler bu büyük olayın, bu kucaklaşmanın, bu birlikteliğin dolayısıyla da neticelerinin dinî, fikrî ve kültürel önderleridirler. Onlar, mücadele ile merhameti, savaş ile sevgiyi hata ile hoşgörüyü, adaletle anlayışı yerli yerinde kullanabilmenin ustalarıdır...

Yesevî'den başlayalım

Hoca Ahmet Yesevî, İslâm dinini, İslâm tasavvufu yönünden ele alıp, anlaşılır hâle getirip; özüne aykırı olmayacak şekilde Türk töreleriyle kucaklaştırarak, kitlelere yayan ilk Türk mutasavvıfıdır.

* Araştırmacı, Yazar.

Durum böyle olunca, konu, İslâmiyet ve İslâm tarihiyle yakından ilgili, Türklerin Müslüman olmalarıyla içiçedir. Yesevî'yi anlamak, Yesevî'yi Yesevî yapan ilim, iman ve irfan kaynağını tespit etmekle mümkündür. Hele de Yesevî'nin Türklükle Müslümanlığı birbirinden ayrılmaz hâle getirmek hususunda neler yaptığını aydınlığa kavuşturmak için kısaca İslâm tarihini gözden geçirmek mecburiyeti vardır.

Peygamberimizin vefatından hemen sonra, Müslümanlar arasında "şimdi ne olacak?" sorusuna cevap aranmaya başlanmış, ilk hâlife Hz. Ebubekir'in seçilişiyle ilgili değerlendirmeler, diğer üç hâlifenin bu makama getiriliş şekillerini de içerisine alarak artan dozlarda devam etmiştir.

Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanlarında pek su yüzüne çıkmayan huzursuzluklar, Hz. Osman'ın devrinde büyük boyutlara ulaşmış ve Müslümanlar iki gruba ayrılarak birbirlerine karşı vaziyet almaya başlamışlardır.

Hz. Osman'dan sonra, Hz. Ali'nin hâlifeliğini kabul etmeyen Muaviye ile, onu "biai" etmeye zorlayan Hz. Ali arasındaki mücadeleler çok kanlı çatışmaların cereyanına sebebiyet vermiş, kutuplaşma kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Hz. Ali'nin şehadetinden sonra Muaviye, İslâm ülkesinin tek hâkimi olarak tarihte "Emevîler Devri" diye anılan devri başlatmıştır. Muaviye'den sonra yerine geçen Yezit'in, Hz. Ali taraftarlarına ve onun soyundan gelenlere karşı takındığı sert tavırlar ve Hz. Hüseyin'in Kербela'da şehit edilmesi Müslümanların iki gruba ayrılmasını adeta kader haline getirmiştir.

Acı olaylarla, kan ve göz yaşlarıyla dolu Emevîler devri bitince Abbasiler iktidara gelmişlerdir. Abbasiler, Emevîlerin peygamber soyundan gelenlere yaptıkları haksızlıklara tepki göstererek idareyi ele almalarına rağmen kendileri de aynı yolu tâkip etmişlerdir.

Özetlemeye çalıştığımız bu ve benzeri sebeplerle, önceleri idârî ve siyasî mânâda başlayan kutuplaşmalar; tarafların iddialarını dinî gerekçelere dayandırma gayretleri neticesinde, inanç ve ibadetlerle alakalı bazı huzursuzluklar da ortaya çıkmıştır.

Bütün bu olaylar Arabistan'da cereyan ederken, Türkler daha Müslüman bile değillerdi. Ama İslâm dini beraberine bu ihtilafları da alarak, Türk yurtlarına doğru yayılmaktaydı.

Hız. Ömer zamanında İran'a iki sefer yapılmıştı. "*Birinci ve ikinci Kadisiye muharebeleri*" denen bu seferler sırasında bazı İran'lılar Türkistan illerine sığınmışlar, Türkler, İslâm dinini ve cereyan eden olayları İran'lılardan dinlemişlerdi.

Ancak Türklerin İslâmiyet ve Müslümanlar ile asıl yakın münasebetleri Abbasîler devrinde olmuştur. Bazı Abbasî halifeleri, "*Sağlam yapılı, temiz huylu, kahraman ruhlu, güvenilir insanlar*" olarak görüp, değerlendirdikleri Türklerin ülkelerine gelmelerini sağlamış, hatta kendilerine muhafız yapmışlardır.

Abbasîler devrinde de idarenin zulmünden kaçıp, Türk yurtlarına sığınan Müslümanlar olmuştur. Bunların hemen hepsi Hız. Hüseyin'in soyundan gelen seyitlerdi. Türkler Müslümanlar arasındaki meseleleri enine, boyuna bu kişilerden dinleyerek öğrenmişlerdi. Bunun için de İslâmiyeti kabul eden Türkler arasında Hız. Ali sevgisi birinci derecede yer almıştır.

"Bu sebeble Müslüman Türkler, Âl-i Resûl (Peygamber sülâlesi)nden sonra Âl-i Osman'ı hem Oğuz Han soyuna mensup bulunmakla ve hem de İslâmiyete ve Türklüğe büyük hizmetler yaparak şan ve şeref kazandırmakla mukaddes saymışlardı".¹

İnsanlığın kurtuluşu için on peygamber vasıtasıyla tebliğ edilen, Kainatın yaratıcısı Yüce Allah'ın emirleri olan dinî hükümleri kabul ederek Müslüman olmak şerefine ermiş bu insanların maksatları ne idi? Niçin kamplara ayrılmış, kavgayı, kanı, kini dinin içine sokmuşlardı. Bu şartlarda kendileri bu dini kabul etmiş olsalar dahi, bu din kendileriyle yoluna devam edebilir, gönüllere girebilir, cihana yayılabilir miydi?

İşte Türklerin Müslüman olmaları bu önemli ve tarihî soruların cevaplarıyla yakından ilgilidir.

Türkler Müslüman olmalıydı, olacaktı. Bu Allah'ın emri, Peygamberimizin malumu idi. Böyle olduğu için İslâmiyet yönünü Türkistan'a çevirmişti. Türkler İslâmiyet ile şereflenecek, İslâmiyet Türkler vasıtasıyla yayılacaktı.

¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Tarihi*, İstanbul 1979.

"Türk âlimleri Hadîs'den başka bir Âyette geçen (Belde-i tayyibe) ifade-siyle İstanbul'un kast edildiğini ileri sürmek ve hatta, ebcet hesabıyla bunun fetih tarihini gösterdiğini belirtmek suretiyle Allah'ın tebciline mazhar bulduklarına ve Allah'ın askeri (Cund Allah) olduklarına inanıyorlardı"²

Peygamberimizin İstanbul'un fethi ile ilgili *"Türk dilini iyi öğrenin!... Çünkü onların hâkimiyeti uzun sürecektir"* hadîsleriyle,

"Benim Türk adını verdiğim ve şarkta iskan ettiğim bir ordum vardır. Bir kavme gazaplandığım zaman onları o kavim üzerine gönderirim" Kuds-i hadîsi çoğumuzun mâlumudur.

Hz. Ömer İran seferine çıkacak ordu ileri gelenlerine, peygamberimizin sözlerine uyararak, *"Hazar kıyılarında Türkler vardır. Onlar size dokunmadıkça, siz onlara dokunmayın."* demek suretiyle, Türklerin önemini vurgulamış ve Türklerin Müslüman olacaklarının bir başka işaretini vermiştir.

Türklerin Müslüman olması bir taraftan kargaşa içine düşmüş Müslümanları hizaya getirecek, diğer taraftan Bizans yayılmasını önleyecekti. İnsanlık tarihinin kaderini değiştiren böylesine önemli bir olayın, kainatın yaratıcısı ve O'nun son elçisinin bilgileri dışında olması mümkün değildi.

İslâmı şerefli bir Kavim ile tanıştırmak, Türk'ün yaratılıştan gelen özellikleriyle, İslâm'ın fazilet ve güzelliklerini birleştirmek için gerekli işaretler verilmişti. Artık düşler görülmeye, rüyalar anlaşılmaya, hayaller gerçekleşmeye, gönüller dolmaya başlamıştı.

Türkistan üzerinde güneş daha nurlu doğuyor, Ay, Altayları daha çok aydınlatıyordu. Yıldızlar daha parlak, gündüzler pırıl pırıl, ıslıl ıslıldı... Sularda Satuk Buğra Han'ın, Alparslan'ın hayalleri belli olmaya yüz tutmuştu. Yeller başka esiyor, ırmaklar başka çağlıyordu. Oğuzlar, Karluklar ve diğer Türk boyları İslâmı kucaklıyor, bu kucaklaşmadan Büyük Selçuklu İmparatorluğu doğuyordu.

² A.g.e.

Buhara, Semerkant, Taşkent, Horasan gibi şehirler yeni dünyayı titizlikle inceleyip yorumlayacak ve geleceği etkisi altına alacak ilim ve irfan merkezleri olmaya başlamışlardı.

Şeyh Yusuf Hemadânî ve arkadaşları Türkistan ve diğer Türk illerini tekbirlerle yoğurup, beşmelerle karacak halifeleri yetiştirmeye koyulmuşlardı.

İslâmiyetin doğuşu üzerinden yüzyıllar geçmiş, İslâmiyet ve Türklük için yeni bir devir açılmıştı. Emir yüksek yerdendi. İslâm dini, bir Türk Mutasavvıfı tarafından incelenmeli, değerlendirilmeli ve Türk Kavmine Türkçe anlatılmalıydı.

Kimdi bu Türk mutasavvıfı?

Bu sorunun cevabını şu mânevi işaretle anlamaya çalışalım...

"Hz. Peygamberin gazâlarından birinde Ashâb-ı Kiram nasılsa aç kalarak onun huzuruna geldiler. Biraz yiyecek istirham ettiler. Hz. Peygamberin duası üzerine Cibril-i Emin Cennetten bir tabak hurma getirdi; fakat o hurmadan bir tânesi yere düştü. Hazret-i Cibril dedi ki Bu hurma sizin ümmetinizden Yesevî adlı birinin kısmetidir." Her emânetin sahibine verilmesi tabî olduğu için, Hazret-i Peygamber ahabına, içlerinden birinin bu vazifeyi üzerine almasını teklif etti. Ashabdan hiçbiri cevap vermedi. Yalnız Arslan Baba inayet-i risâlet penahı ile bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi. Bunun üzerine Peygamber Arslan Baba'ya Sultan Ahmet Yesevî'yi nasıl bulacağını tarif ve tâlim ederek onun terbiyesiyle meşgul olmasını emretti"³

Bu emir yerine getirilmez mi? Daha önce de belirttiğimiz gibi emir yüksek yerdendi. Emanet sahibi bulunarak teslim edilecekti.

Arslan Baba, Ahmet Yesevî'ye bu mübârek hurma tânesini teslim etmek üzere Yesi'ye vardığında, Ahmet Yesevî 6-7 yaşlarında bir çocuktu ve sokakta arkadaşlarıyla oynamaktaydı.

Ama nasıl çocuk?

³ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.

Oyun arkadaşlarının içinde hemen farkedilecek şekilde, güzel mi güzel. Yüzleri nurlu, gözleri ıslıl ıslıl. Bir gül fidanı gibi ince, bahar tomurcuğu gibi temiz. Arslan Baba yanına yaklaşırken "*emanetimi ver*" diye sesleniyor. Bu tarihî ve ilâhî buluşma devir teslim işi böyle başlıyor.

Emaneti teslim eden ashab'dan bir mübarek zât. Yesevî, İslâm ilim şehrinin kapısı, Allah'ın Arslan'ı Hz. Ali'nin torunlarından İbrahim isimli bir babanın oğlu. Bu şeref yetmez mi insana? Böylesine kutlu bir görev başka kime verilebilir? İslâm dinini onmilyon km² gibi geniş bir toprak parçası üzerine dağılmış milyonlarca Türk'e anlatılması başka kimden istenebilir?

Aradan yıllar geçmiş, Yesevî Şeyh Yusuf Hemedânî'nin dergahında pişmiştir. Âyetler huşû içinde, hadîsler saygı dolu dikkatlerle okunmuş, incelenmiş, zâhiri ve batınî ilimlere vâkıf olunmuş ne yapılması, hangi tedbirlerin alınması lâzım geldiği kararlaştırılmıştır.

Buna göre;

- Yesevî ocağında yetişen çok sayıda halife bütün Türk yurtlarına dağılacak, Türk toplulukları, oba oba, boy boy ele alınarak kendilerine İslâm dini anlayacakları şekilde izah edilecektir.

- Türkler İslâm dinini kendi menfaatlerine uygun hâle getirmek için özünden ayırarak, uzaklaştırarak, yorumlayan ve uygulamaya çalışan mecusî arttığı İnan tefrikacılarının tesir sahası dışında tutulacaktır.

- İslâm tarihinde cereyan eden, Türklerin içinde bulunmadığı olaylar gündemden çıkarılacak, Türklerin sürekli olarak İslâm tarihiyle değil, İslâm dinini öğrenmekle meşgul olmaları sağlanacaktır.

- Mezheplerin ayrılıklara sebebiyet vermeleri önlenip, Müslüman Türkler için birinci derecede ayet ve hadîslerin önemli olduğu vurgulanıp, herkesin dinini mümkün olduğu kadar bu ana kaynaklardan öğrenecek düzeyde yetiştirilmesine çalışılacaktır.

- Türklerin Müslüman olmadan önceki büyüklerine saygı, yurtlarına bağlılık, küçüklerine sevgi gibi İslâmiyete ters düşmeyen özellik, adet ve töreleri korunacaktır.

- İslâmiyet ilk planda niyet ve gönül bazında ele alınacak, dinin bağışlayıcı, kolaylaştırıcı, hoşgörülü, ümit verici yönleri açığa çıkarılacaktır.

- Bütün konuşmalar, yazışmalar, çalışmalar Türkçe yapılacak, Türk dili korunacak ve geliştirilecektir.

- Kurulmuş ve kurulacak olan Türk devletlerinin topraklarında yaşayan insanların Müslüman olmaları, sulh içinde yaşamaları için tedbirler oluşturulacaktır.

- İslâmiyetin yayılması, İslâm coğrafyasının genişlemesi için fethedilmesi muhtemel topraklara önceden gidilerek, girilerek, dinî, insanî, ahlakî ortamlar hazırlanacaktır.

- İdareyi elinde bulunduranların adâlet, merhamet sevgi, saygı, hoşgörü gibi duygulardan uzaklaşmamaları için çâreler aranacaktır.

Müslüman Türklere ülkelerine yeni katılan yerlerdeki Türk ve Müslüman olmayan insanlara karşı, bu yüce dinin icablarına göre hareket edilerek, üzücü, kırıcı, kötüleyici tavır ve hareketlerden sakınılması telkin ve tenbih edilecektir.

Maddeler hâlinde belirttiğimiz bu hususlar, Hoca Ahmet Yesevî'nin Türk dünyasındaki yeri, tesirleri, birleştirici özellikleriyle ilgili olarak, okuduklarımız, öğrendiklerimiz ve tarihî gelişmelerden çıkardığımız neticelerin özetidir.

Yanıldığımız, akıl erdiremediğimiz için temas etmediğimiz noktalar elbette vardır. Esasen yüzyıllardan beri cereyan eden olayları, isimler, dipnotlar ve tarihlerle sıkıcı hâle getirmeden anlatmaya çalışırken hâtâsız, noksansız olmak mümkün değildir.

Ancak bu düşüncelerin İslâmın özüne, Türk'ün yaratılış ve yapısında mevcut olan özelliklerine ters düşmediği, düşmeyeceği de aşikardır.

İslâm dini sevgi ve hoşgörüyü esas kabul eden bir inanç sisteminin adıdır. Bu dini insanların kurtuluşu ve iki cihanda da mutlu ve huzurlu yaşamaları için gönderen Yüce Allah, Peygamberlerimize "HABİBİM" diye seslenmiştir. Bu sesleniş sevmenin, sevilmenin temelidir.

İlim de, iman da, ibadet de sevgiye dayanır. Sevgisiz bilgi olmaz. İmanın özü de sevgidir. İnsanın inanmadığı bir şeyi sevmesi, sevmediği bir varlığa inanması, mümkün değildir.

Yaratana olan sevginin daha sonra yaratılanı ve hatta bütün yaratılanları kapsamına alması normal bir neticedir. Bu kapsamın ise insanların hoşgörü duygularını geliştirmesi kaçınılmazdır. Zira seven insan bağışlayacak, hoşgörecektir. Onun için İslâm dinî "*Müslümanların birbirlerini sevmemeleri hâlinde iman etmiş sayılmayacakları*" esasını getirmiştir.

Bu gerçekleri bildikleri için Yesevî'den - Yunus'a kadar uzanan çizgide bütün gönül, güzellik, sevgi ve hoşgörü dostları insan topluluklarının bu kavramlarla kucaklaşmalarını sağlamaya çalışmışlardır.

Ahmet Yesevî: "*Kafir de olsa hiç kimseyi incitmek sünnettir. Yani Hz. Peygamber'in yolunun gereğidir. Katı yürekli, gönül kırıcı kimselerden Allah hiç hoşlanmaz*"⁴

Hoca Ahmet Yesevî'nin halifesi olarak Anadolu'ya gelen, bu topraklarda Türklüğün ve Müslümanlığın tanınması ve anlaşılmasında önemli katkıları olan Hacı Bektaş Veli'nin, İslâm dininin hoşgörüsü ile Türk milletinin âdet ve törelerini bir bünyede toplamak suretiyle hocasının izinden gittiği mâlumdur.

Mânevi kısmet ve feyzini Hacı Bektaş Ocağından alan Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü konularında ne kadar hassas olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

*"Cümle Yarattılmışa bir göz ile bakmayan
Halka Müderris olsa hakikata asidir"*

*"Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
72 millet dahı elin yüziün yumaz değil"*

*"Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım"*

*Sevelim Sevelelim
Dünya Kimseye Kalmaz*"⁵

⁴ Kemal Erarslan, *Ahmed Yesevî, Divan-ı Hikmet*, Ankara 1991.

⁵ Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, İstanbul 1991.

sözleriyle Yunus Emre, Müslüman Türk toplumunun sevgi ve hoşgörü'ye verdiği veya vermesi gereken önemi en güzel şekilde ifade etmektedir.

Bu gün dünyanın çeşitli bölgelerinde kanlı olaylar cereyan etmektedir. Özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'daki hâdiseler yürekler acısıdır.

Medeniyetin, tekniğin alabildiğine ilerlediği günümüzde, sevgi, saygı, merhamet, hoşgörü duygularının zayıflamasından hatta yok olmasından kaynaklanan bu durumların mâdur ve mazlumları, Yesevî'lerin, Hacı Bektaş'ların, Yunus'ların fikir ve düşüncelerinden mahrum olanlar tarafından bu hallere düşürülmüşlerdir.

Yine Yesevî ve ondan sonrakilerin belirledikleri dinî, insanî, ahlakî prensipleri anlamayanlar, görmeyenler, bilmeyenler veya bilmek istemeyenler tarafından insanlarımız birbirlerine hasım hâle getirilmek istenmektedir.

Ülkemiz adetâ bir ateş çemberi içerisinde. Yaşadığımız topraklar bize lâıyk görülmemekte, millî varlığımızın ortadan kaldırılması için haince plânlar hazırlanmaktadır.

Alevî, Sünnî, Kürt, Türk hepimiz bu yurdun sahipleriyiz. Malazgirt'ten Sakarya'ya kadar vatanımızın her karış toprağını şehitlerimizin kanlarıyla kararak elde ettik. Aynı Allah'a inanıyoruz, Peygamberimiz, Kitabımız, Kiblemiz birdir.

Alparslan'nın Malazgirt Zaferiyle Anadolu hemen bizim olmamıştır. Bu zaferle İstanbul'un fethi arasında yaklaşık 400 sene vardır. Bu durum ülkemizin her karışını, her köyünü her kentini savaşıarak, kan dökerek, can vererek aldığımız gerçeğini ifade eder.

İstanbul'un alınmasıyla Çanakkale ve İstiklâl Savaşları arasındaki zamanın da aynı olduğunu düşünürsek, bu toprakların bize maliyeti bütün haşmetiyle ortaya çıkacak, bizleri bir ve beraber olmaya mecbur ve hatta mahkum edecektir.

Yaklaşık 10 yıldır bir PKK olayı ile karşı karşıyayız. Vatanımızın bir bölümü bizden koparılmak istenmektedir. Bunu engellemek için nice şehitler verdik. Bu hainlerin sonunun yaklaştığını gören iç ve dış düşman çevreler bir Alevî-Sünnî çatışması yaratarak bizi canevimizden vurmak istemektedirler.

Uyanık olmak bu yurdun kıymetini bilmek Hacı Bektaş Velî'nin ifadesiyle "BİR OLMAK İRİ OLMAK, DİRİ OLMAK, Yunus Emre'nin deyimiyile "SEVMEK, SEVİLMEK, zorunda olduğumuzu unutmamalı. Yazımızı: Yesevî'den günümüze kadar uzanan, AKIL, İMAN, SEVGİ, SAYGI, HOŞGÖRÜ, EDEP, İRFAN ve TEDBİR gibi insanî hasletlerle donatılan çizgiden ayrılmayan Veysel ile bitirelim.

"Yezit nedir ne Kızılbaş?
Değil miyiz hep bir kardaş?
Bizi yakar bizim ataş
Söndürmektir tek çaresi"⁶

⁶ *Türk Yurdu Dergisi*; Cilt 14, Sayı 88, Aralık 1994.